

spoznajni subjekt istražuje iz epistemologije isključuju važnu vrstu znanja: znanje o osobama. U slučaju znanja o samome sebi subjektivnost spoznajnog subjekta je nužno implicirana i opravdanje znanja koje pojedinac ima o samome sebi pred epistemologiju stavlja veliki izazov. Slučajevi znanja o samome sebi, tvrdi McKinnon, ukazuju na neke točke preklapanja etike vrlina i epistemologije kreposti, te mogu rasvijetliti neke metodološke probleme suvremene epistemologije.

U petu cjelinu, pod naslovom "Applying Virtue to Epistemology: An Intellectual Virtue Examined" smješten je tekst "Humility and Epistemic Goods" čiji su autori Robert C. Roberts i W. Jay Wood. Autori razmatraju koncept intelektualne skromnosti kroz istraživanje šireg pojma skromnosti u moralnom smislu. Skromnost pokušavaju opisati u suprotnosti spram specifičnih poroka, određujući intelektualnu skromnost kao dispoziciju prema neizricanju neutemeljenih tvrdnji o nečijoj intelektualnoj superiornosti ili izvrsnosti.

Kao što navode i urednici ovog zbornika, uvođenje koncepta kreposti (vrline) u epistemologiju dovelo je do novih problema i otvorilo nova područja istraživanja, kamo spadaju i teme koje se preklapaju s područjem etike. Ova bi knjiga, osim što ocrta smjer istraživanja unutar specifičnog područja suvremene epistemologije, mogla poslužiti kao zanimljiva i plodonosna paradigma za suradnju stručnjaka iz različitih, sve donedavno terminološki i tematski gotovo potpuno odvojenih područja filozofije.

Laura Blažetić
Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
lablazg@yahoo.com

Zvonimir Čuljak (ur.), *Vjerovanje, opravdanje i znanje: suvremene teorije znanja i epistemičkog opravdanja*, uredio, preveo i uvodne tekstove napisao Zvonimir Čuljak, Ibis Grafika, Zagreb 2003, 511 str.

Knjiga *Vjerovanje, opravdanje i znanje* zbornik je radova na području analitičke epistemologije u drugoj polovici 20. stoljeća. Kažem knjiga, jer zbornici tekstova koji se u nas objavljuju redovito nemaju ovaj stupanj preglednosti i jasnoće.¹ Naime, tekstovima prethodi uvod u problem analitičke epistemologije od 48 stranica u kojemu je u najjednostavnijem orisu prikazan niz središnjih pojmova, njihovih raščlambi i obrazlaganja u ovom području epistemologije. Zatim, tekstovi su vrlo pažljivo raspoređeni u tri cjeline (znanje, internalizam i eksternalizam), pri čemu se očito nastoji slijediti samu standardnu strukturu izlaganja problema, ali dijelom i samu povijest rasprave (primjerice, odnos fundacionalističkih i koherentističkih teorija opravdanja u drugome dijelu knjige, str. 153–301). Nadalje, nakon prijevoda tekstova knjiga završava rječnikom važnijih termina što je također vrlo važno, jer se time nudi

¹ Ipak valja napomenuti kako prijevodi nekih tekstova u ovom zborniku ili pak njihovih dijelova na hrvatski jezik postoje već od prije.

određeni standard prijevoda tehničkih termina iz područja (primjerice, važna razlika je između termina “evidencijski” i “evidentan” i sl.).² Uz to, svakom dijelu knjige prethodi mali odjeljak sažetaka tekstova koji su prevedeni u istoj cjelini čime je, uz dakako uvod, zadovoljen uvjet prijemčivosti tekstova ne samo studentima analitičke filozofije i filozofima, napose neanalitičke provinijencije, nego i dijelu nestručnog čitateljstva koje je na neki način zainteresirano za filozofski pristup znanju (npr. psiholozima, sociolozima, ekonomistima, itd.). Postoji još mnogo prednosti ove knjige, ali sasvim je dostatno za početak kazati kako je njome postavljeno mjerilo dobrog zbornika središnjih tekstova za bilo koje područje filozofije.

Još jednom bih se vratio uvodu. Kao prvo, on je pisan vrlo nepristrano i pregledno i to od strane filozofa koji u pogledu navedenog problema zastupa jedno strogo određeno stajalište.³ Ipak, na nekim mjestima autor iznosi, čini se, pomalo suviše detalje. Takav je, primjerice, niz napomena o povijesnim temeljima trodjelne raščlambe znanja (Kant, Russell) i slično. Po tom pitanju navode se stajališta Aarona i Shopea. Naime, možda bi bilo zanimljivije vidjeti kako su Chisholm i Ayer, na koje se poziva Gettier, dospjeli do trodjelne raščlambe znanja. Za Ayera se manje-više sigurno može kazati kako je na njega utjecao Russell (koji je zastupao to određenje znanja; vidi “Uvod”, str. 7), dok je za razumijevanje izvora Chisholmova određenja potrebno konzultirati izvore iz kojih je i sam crpio. Čini se kako je prepoznao određenu tradiciju takve raščlambe kod Russella, Jamesa, Merciera, Bolzana, Brentana (napose u njegovu djelu *Wahrheit und Evidenz* [1930], engl. prev. Chisholm, Politzer, Fischer 1966), Schopenhauera, koji su vjerojatno svoj stav dobrim dijelom zahvaljivali baš Kantu.⁴

Nadalje, Wittgenstein se navodi kao zastupnik korespondencijske teorije istine, a isto se ne čini i u odjeljku o koherenciji i ostalim teorijama, iako je poznato da mu se pripisuje zastupanje skoro svih teorija istine (korespondencije, koherencije, pragmatičke teorije, konsenzualne teorije itd.).⁵ No ovo relevantno ne umanjuje veliku vrijednost Uvoda, jer autor razlikuje eksplicitno i implicitno zastupanje trodjelne raščlambe (str. 7) i sasvim jasno i dostatno za svrhe uvoda određuje sve teorije istine (str. 8–11).

Okrenimo se sada tekstovima. Kao prvo treba kazati da su tekstovi prevedeni kvalitetno. Kao što je napomenuto, knjiga je podijeljena u tri dijela: (I) Analiza znanja (49–153), (II) Internalizam i analiza opravdanja (153–282) i (III) Eksternalizam i naturaliziranje epistemologije (301–455).

Kako se izboru tekstova i njihovom smještaju u cjeline nema što prigovoriti, ili barem nema se prigovoriti ništa previše relevantno, moguće je samo konstatirati kako se slijedi jedna utvrđena procedura u izlaganju lektire pri proučavanju ovog epistemološkog problema. Razlog za ovaj stav lako je pronaći u usporedbi ovog izbora tekstova s literaturama koje se nude u *syllabusima* epistemologije objavljenima na Internetu na raznim američkim i ostalim katedrama epistemologije i u usporedbi s izborima tekstova načinjenim u raznim zbornicima epistemologije i priručnicima iste.⁶ Ovo je najbolje pokazati primjerom, tj. usporedbom s nekim takvim sličnim zbornikom.

² Sličan rječnik imamo i u prijevodu knjige J. Dancya, *Uvod u suvremenu epistemologiju*, od istog prevoditelja, Hrvatski studiji, Zagreb 2001, str. 245–248.

³ Vidi Z. Čuljak, “Gettierovi protuprimjeri i analiza znanja”, *Prolegomena 2* (2003), str. 197–219.

⁴ R. M. Chisholm, *Theory of Knowledge*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey 1989.

⁵ Vidi H.-J. Glock, *A Wittgenstein Dictionary*, Blackwell, Oxford 1997, str. 365.

⁶ Vidi primjerice E. Sosa i J. Kim (eds.), *Epistemology: An Anthology*, Blackwell, Oxford 2000; J. Dancy i E. Sosa (eds.), *A Companion to Epistemology*, Blackwell, Oxford 1996.

Kako autor uvrštava dosta novijih radova bilo bi nepošteno uspoređivati izbor tekstova sa zbornicima iz recimo 70-ih ili 80-ih. Uzmimo stoga primjer djela *Epistemology: An Anthology* koji su uredili E. Sosa i J. Kim (2000) osvrćući se, dakako, samo na poglavlja koja je autor ovdje uzeo u obzir. Naime, lako se uvida da se autorov izbor tekstova poklapa u više od 2/3 s izborom Sose i Kima. To bez dvojbe svjedoči da je izbor tekstova reprezentativan.

No nije samo izbor tekstova visoke kakvoće. Sama struktura cjeline je također načinjena pomno i ciljano. Pogledamo li, primjerice, dio uvoda koji govori o trodjetnoj raščlambi znanja, zatim sažetke tekstova prve cjeline i konačno same tekstove, vidjet ćemo kako su tekstovi poredani problemski. Prvo se iznosi Gettierov tekst s određenjem i protuprimjerima, zatim obrana (Thalberg), zatim ponovno kritika (Feldman), nakon toga ponovno potraga za "četvrtim uvjetom" (Chisholm) itd., sve do posljednjeg teksta (Ginet) koji sažima cijelu raspravu o "četvrtom uvjetu". To je svakako dobar način uvrštavanja tekstova u zbornik. Naime, takav pristup svakako čitatelju pruža mogućnost uvida u dinamičnost rasprave i u srž same analitičke filozofije, ovdje epistemologije, a koja se sastoji u jasnom oblikovanju stajališta, jasnoj raščlambi pojmova i argumentaciji (tj. upućivanju prigovora i odgovaranju na njih). Isti model pojavljuje se u sva tri dijela knjige.

Još jednom se valja vratiti na pitanje učinaka ovog zbornika. On će, kao uostalom i slični zbornici drugih disciplina, bez daljnjeg približiti jedno područje filozofije našim studentima.⁷ Što je još važnije, on bi u "redovitim okolnostima" *filozofskog života* otvorio mnoge nove razgovore, rasprave, pa možda i rezultirao kakvim zanimljivim prinosima samoj raspravi. Dakako, u našoj situaciji *nepostojanja filozofskog života*, ako to odredimo kao nepostojanje *živih javnih filozofskih rasprava* što je činjenica (s čime se svi ipak ne slažu, npr. gospodin K.Z. kojem se ovom prilikom zahvaljujem za *živu raspravu na tu temu*), a što je puno žalosnije i kao takvo važnije, on vjerojatno neće izazvati reakcije kakve bi trebao izazvati.

Poštivajući i uvažavajući sve relevantne razlike između struja i škola filozofije 20. stoljeća, a koje su u nas imale relevantne predstavnike, od kojih su neki proglašeni najvećim hrvatskim filozofima, treba kazati kako epistemologija (ili kako se to područje već naziva u dotičnim filozofskim strujama) zaslužuje zbornike takvih radova i u tim smjerovima. Ipak oni su do sada izostali, a poučeni tom navikom možemo nagađati kako ih neće biti niti u budućnosti. Oni su, naime, potrebni kako bi se u prvom redu studenti mogli barem informirati o temeljnim stavovima "druge strane". Najmlađa od svih filozofskih struja, ona analitička i unutar nje naturalistička, ipak se ovdje pokazala najproduktivnijom, a ovaj zbornik samo je još jedna indicija tome u prilog.

Na koncu, bez daljnjeg sam uvjeren kako je urednik ovog zbornika dobro obavio posao i kako ima deset novčića u svom džepu, a ovdje sam nastojao pregledno prikazati neke od razloga za to uvjerenje. Ne želeći ulaziti u sociologiju znanstvene literature, a još manje u naš osebujujući filozofski i kulturni kontekst, mogu kazati samo to kako će vrijeme pokazati je li ovo vjerovanje znanje ili ne.

Kristijan Krkač

*Filozofski fakultet Družbe Isusove
Jordanovac 110, HR-10000 Zagreb
antun_padovanski@yahoo.com*

⁷ Osobno sam kao predavač analitičke filozofije i epistemologije to uvidio u razgovoru sa studentima, a to su pokazali i rezultati nekoliko kolokvija.